

## ПЕДАГОГІЧНІ ЗДІБНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

*У статті автором здійснений теоретичний аналіз основних підходів до поняття педагогічних здібностей представлених у вітчизняній науковій літературі, які є необхідною умовою успішної педагогічної діяльності викладачів вищих навчальних закладів. Представлений генезис розвитку уявлень про педагогічні здібності. Увага акцентується на особистості педагога і його якостей, які є основою ефективної та результативної педагогічної діяльності.*

**Ключові слова:** викладач вищого навчального закладу, педагогічні здібності, компоненти педагогічних здібностей.

Історичні закономірності соціально-економічного, політичного, екологічного життя в Україні сприяли переходу до нової освітньої парадигми – особисто-орієнтованого підходу, змушують дослідників звернутися до особистості, індивідуальним властивостям викладача вищого навчального закладу. Перехідний стан суспільства, ринкова конкуренція, нестабільність не тільки спричинили зміну діяльнісних орієнтацій фахівців вищої школи, але й вимагають задуматися над комплексом професійних здібностей викладача – педагога, методиста, вченого.

Становлення викладача – це в першу чергу формування його як особистості і лише потім – як професійного працівника, що володіє спеціальними знаннями в певній галузі педагогічної діяльності. Успішність професійної підготовки у вузі залежить від професійно значущих особистісних якостей, а недостатній їх розвиток у певній групі студентів є причиною недостатньої професійної успішності.

Проблема педагогічних здібностей у педагогічній літературі добре досліджена. Різні дослідники виділяють певні групи педагогічних здібностей. Аспекти особистості викладача ВНЗ вивчали такі науковці, як О.Г. Балбасова, Ф.М. Гоновіліна, Е.О. Гришин, С.В. Кондратьєва, В.О. Крутецький, Н.В. Кузьміна, Ю.М. Кулюткін, М.Д. Левітов, М.І. Станкін, В.О. Сластьонін, М.І. Станкін, О.В. Федик, О.І. Щербаков, та ін. Втім, вимоги до особистості викладача вищого навчального закладу ще вимагають вивчення, що визначає актуальність даної роботи

**Метою статті** є розкриття структури педагогічних здібностей викладача вищого навчального закладу.

Педагогічні здібності – психічні властивості особистості педагога, що забезпечують високу результативність виконання професійної діяльності.

Під педагогічними здібностями М.Д. Левітов розумів ряд якостей, що мають відношення до різних сторін особистості вчителя: якість мовлення; спритність і швидке орієнтування; розуміння учня, тобто спостережливості; здібність до передачі дітям знань у короткій, цікавій формі; самостійність і творчий склад мислення; організаторські здібності, що є умовою успішного виконання педагогічної діяльності [6].

О.І. Щербаков до структури особистості педагога включає цілу систему різних індивідуально-психологічних властивостей, що забезпечують успішність та ефективність: пізнавальний інтерес, любов до дітей і потребу працювати з ними, цільний і твердий характер (тактовність, витримка, самовладання), самостійність, діловитість у рішенні життєво важливих завдань, педагогічні здібності (адекватність сприйняття дитини, прогнозування особистості дитини, яка формується, визначення умов і засобів всебічного розвитку особистості учня), практичні навички та уміння: загальнопедагогічні, загальноотрудові, комунікативні, самоосвіту [10].

Для Ф.М. Гоновіліна педагогічні здібності у широкому сенсі - це проблема особистості педагога [7]. До структури педагогічних здібностей він включав:

- дидактичні – здібність успішно вирішувати питання про зміст матеріалу, про методи викладання, здібність педагога оцінювати труднощі поставлених перед вихованцем завдань, знання і розуміння вікових та індивідуальних особливостей вихованців здібність "заражати" учнів та емоційно впливати на них;
- перцептивні – здібність розуміти внутрішній світ своїх вихованців, бачити їхніми очима;
- авторитарні – здібність завоювати авторитет у вихованців і здібність до вольового впливу на них;
- комунікативні – здібність встановлювати і підтримувати контакт;
- науково-пізнавальні – здібності до занять у відповідній галузі науки;
- сугестивні здібності – здібності до безпосереднього вольового впливу на тих, хто навчається.

В.А. Крутецький виділяє загальнопедагогічні здібності, необхідні всім педагогам, незалежно від предмета, і спеціальні педагогічні здібності, пов'язані з викладанням певного предмета [3]. Вони різні у викладачів різних спеціальностей. Систематизуючи типологію педагогічних здібностей, В.О. Крутецький і О.Г. Балбасова виділили три основних групи:

- дидактичні пов'язані зі здійсненням інформаційної функції педагога,
- комунікативно-організаторські пов'язані з організаторською функцією і спілкуванням педагога,
- особистісні пов'язані зі здійсненням виховної функції.

В усій цій системі автори зауважують, що компоненти педагогічних здібностей настільки взаємозалежні і взаємно проникають, що диференціювати їх часом достатньо важко.

Психолого-педагогічні проблеми розуміння педагогом того, хто навчається, досліджувалися С.В. Кондратьєвою [2], що провела детальне вивчення соціально-перцептивних здібностей педагога і виділила дві основні групи педагогічних здібностей:

- соціально-перцептивні;
- здібності до управління поведінкою і діяльністю тих, хто навчається [2].

О.В. Федик увів аспект активності педагога по перебудовуванню педагогічної ситуації, розробив ознаки (узгальненість, нестереотипність, діалогічність) і прояву цієї професійної активності [9]. Він вважає, що рівень

педагогічних здібностей виражається у співвідношенні перцептивного та управлінського компонентів здібностей, що визначають можливість застосування викладачем різних видів перебудовування педагогічної ситуації.

Найбільш системними і великими дослідженнями педагогічних здібностей в останні десятиліття стали роботи Н.В. Кузьміної, що визначає педагогічні здібності як індивідуальні, стійкі властивості особистості, що відображають особливу чутливість до вимог педагогічних систем, до специфіки відображення особистості об'єкта та суб'єкта, що вчиться, педагогічного процесу, а також до можливих способів впливу на нього [4]. Структура педагогічних здібностей у концепції Н.В. Кузьміної є відображенням функціональних компонентів педагогічної діяльності (гностичного, проектувального, конструктивного, комунікативного, організаторського).

В.О. Сластьонін розробив класифікацію особистісних і професійно-педагогічних якостей педагога залежно від спрямованості його особистості: ідеологічної спрямованості (світогляд, ідейна переконаність, суспільна активність); професійно-педагогічної спрямованості (інтерес і любов до тих, хто навчається, спостережливість, наполегливість, товариськість); пізнавальної спрямованості (пізнавальні потреби та інтереси, інтелектуальна активність, почуття нового, готовність до педагогічної самоосвіти) [8].

Е.О. Гришин виділяє професійно-педагогічні, особистісні якості, педагогічні і спеціальні здібності [1]. До педагогічних здібностей автор відносить конструктивні, організаторські, комунікативні здібності, здібність педагога передбачати результати своєї праці, збуджувати у тих, хто навчається, постійне бажання вчитися, розвивати допитливість розуму, розуміти їх, уміло планувати їхню діяльність і т.д. Ідею укрупнення видів здібностей розглядає Ю.М. Кулюткін [5]. Він вважає, що необхідно говорити про єдину педагогічну здібність і виділяє 6 основних її складових: академічні, перцептивні, дидактичні, організаторські, рефлексивні, регуляторні.

Спробу системно та у широкому розумінні виділити групи основних педагогічних здібностей почав М.І. Станкін. У структурі педагогічних здібностей він називає: експресивні, дидактичні, авторитарні, перцептивні, комунікативної, організаторської, мажорні, гностичні, конструктивні, особистісної, психомоторні і здібності до концентрації і розподілу уваги.

Розуміючи під здібностями індивідуальні властивості особистості, що сприяють успішному виконанню її діяльності, А.К. Маркова виділяє дві великі групи педагогічних здібностей:

- перцептивно-рефлексивні, тобто здібності, що визначають можливість проникнення педагога в індивідуальну своєрідність особистості того, хто навчається і розуміння самого себе;
- проєктивні, конструктивні, управлінські здібності, пов'язані з умінням впливати на іншу людину.

М.І. Станкін розглядає педагогічні здібності як більш високий рівень структурно-ієрархічної моделі особистості педагога. Автор виділяє:

- проєктувально-гностичні – визначають різні аспекти прогнозування викладачем індивідуального розвитку кожного учня, управління його поведінкою і свідомістю;
- рефлексивно-перцептивні – здатність до вивчення того, хто навчається, уміння зрозуміти себе і свої дії.

Отже, педагогічні здібності забезпечують розвиток цілісної системи – професіоналізму діяльності педагога. В педагогічній діяльності структурні елементи професіоналізму взаємопов'язані і взаємозумовлені. Відсутність одного з них у діяльності викладача вищого навчального закладу свідчить про несформованість педагогічного професіоналізму. Предметом подальших розробок є вивчення та поширення передового зарубіжного досвіду вдосконалення педагогічних здібностей викладачів вищих навчальних закладів.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Гришин Э.А. Социально-экономические и педагогические проблемы подготовки учителя / Э.А. Гришин. – М.: Просвещение, 1986. – 143 с.
2. Кондратьева С.В. Общение и формирование личности / С.В. Кондратьева // Общение и формирование личности. – Гродно, 1984. – С.3-11.
3. Крутецкий В.А. Педагогические способности, их структура и условия развития / В.А. Крутецкий // Формирование личности учителя с системе учебно-воспитательного процесса в педагогических институтах. – М., 1990. – С.85-90.
4. Кузьмина Н.В. Формирование педагогических способностей / Н.В. Кузьмина. – Л.: И-во Ленингр. ун-та, 1961. – 97 с.
5. Кулюткин Ю.Н. Психология обучения взрослых / Ю.Н. Кулюткин. – М.: Просвещение, 1985. – 128 с.
6. Левитов Н.Д. К психологии формирования авторитета учителя / Н.Д. Левитов // Советская педагогика, 1946. – № 1-2. – С.76-89.
7. Психологический анализ педагогических способностей / Ф.Н. Гоноболин // Психология способностей. – М., 1962. – С.244-255.
8. Сластенин В.А. Педагогическая деятельность и проблема формирования личности учителя / В.А. Сластенин // Психология труда и личности учителя. – Л., 1976. – С.30-46.
9. Федик О.В. Формування здібностей до тренерської діяльності у майбутніх учителів фізичної культури: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Оксана Василівна Федик; Прикарпатський ун-т ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2003. – 188 с.
10. Щербаков А.И. Психологические основы формирования личности советского учителя в системе высшего педагогического образования / А.И. Щербаков. – Л.: Просвещение, 1967. – 266 с.

#### REFERENCES

1. Grishin Eh.A. Social'no-ehkonomicheskie i pedagogicheskie problemy podgotovki uchitelya / Eh.A. Grishin. – М.: Prosveshchenie, 1986. – 143 s.

2. Kondrat'eva S.V. Obshchenie i formirovanie lichnosti / S.V. Kondrat'eva // Obshchenie i formirovanie lichnosti. – Grodno, 1984. – S.3-11.
3. Kruteckij V.A. Pedagogicheskie sposobnosti, ih struktura i usloviya razvitiya / V.A. Kruteckij // Formirovanie lichnosti uchitelya s sisteme uchebno-vospitatel'nogo processa v pedagogicheskikh institutah. – M., 1990. – S.85-90.
4. Kuz'mina N.V. Formirovanie pedagogicheskikh sposobnostej / N.V. Kuz'mina. – L.: I-vo Leningr. un-ta, 1961. – 97 s.
5. Kulyutkin Yu.N. Psihologiya obucheniya vzroslyh / Yu.N. Kulyutkin. – M.: Prosveshchenie, 1985. – 128 s.
6. Levitov N.D. K psihologii formirovaniya avtoriteta uchitelya / N.D. Levitov // Sovetskaya pedagogika, 1946. – № 1-2. – S.76-89.
7. Psihologicheskij analiz pedagogicheskikh sposobnostej / F.N. Gonobolin // Psihologiya sposobnostej. – M., 1962. – S.244-255.
8. Slastenin V.A. Pedagogicheskaya deyatel'nost' i problema formirovaniya lichnosti uchitelya / V.A. Slastenin // Psihologiya truda i lichnosti uchitelya. – L., 1976. – S.30-46.
9. Fedyk O.V. Formuvannya zdibnostej do treners'koyi diyal'nosti u majbutnix uchy'teliv fizy'chnoyi kul'tury: dy'syu. ... kand. psy'hol. nauk: 19.00.07 / Oksana Vasy'livna Fedyk; Pry'karpats'ky'j un-t im. Vasy'lya Stefany'ka. – Ivano-Frankivs'k, 2003. – 188 s
10. Shcherbakov A.I. Psihologicheskie osnovy formirovaniya lichnosti sovetskogo uchitelya v sisteme vysshego pedagogicheskogo obrazovaniya / A.I. Shcherbakov. – L.: Prosveshchenie, 1967. – 266 s.

### **О.В. МЕЛЬНИЧУК. ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ СПОСОБНОСТИ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ**

*В статье автором осуществлен теоретический анализ основных подходов к понятию педагогических способностей представленных в отечественной литературе, которые являются необходимым условием успешной педагогической деятельности преподавателей высших учебных заведений. Показан генезис развития представлений о педагогических способностях. Внимание акцентируется на личности педагога и его качествах, которые являются основой эффективной и результативной педагогической деятельности.*

**Ключевые слова:** преподаватель высшего учебного заведения, педагогические способности, компоненты педагогических способностей

### **O.V. MELNYCHUK. PEDAGOGICAL SKILLS OF A TEACHER IN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT**

*In this article the author describes a theoretical analysis of the main approaches to the concept of pedagogical skills represented in native literature, which is a prerequisite for successful educational activities in higher educational establishments. It was shown the genesis of concept of pedagogical abilities. Attention is paid to the personality of a teacher and qualities needed for effective and successful pedagogical skills.*

**Key words:** teacher of the higher educational establishment, pedagogical skills, components of pedagogical skills.

Рекомендовано до друку.

Д-р. психол. наук, проф. В.М. Ямницький.

Одержано редакцією 22.05.2017 р.

УДК: 378

К.М. ПАВЕЛКІВ

### **ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ: СУТНІСТЬ, ЗМІСТ, СТРУКТУРА**

*У статті представлено теоретичний аналіз наукових досліджень, присвячених проблемі професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови. Розкрито зміст понять «компетенція», «компетентність», «професійна компетентність», «професійно-педагогічна компетентність», визначено складові структури професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови.*

**Ключові слова:** компетенція, професійна компетентність, професійна компетентність майбутнього учителя іноземної мови.

Інтеграція України до світового та європейського співтовариства, долучення вітчизняної системи вищої освіти до Болонської декларації, орієнтація на Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти висувають особливі вимоги до професійної підготовки майбутніх фахівців. Одним із завдань сучасної вищої школи є підготовка компетентного, конкурентноспроможного професіонала, здатного успішно розв'язувати проблемні завдання, нестандартно мислити, постійно творчо зростати, працювати на засадах інноваційних підходів до організації навчально-виховного процесу, вміти пристосовуватись до швидких змін умов життя у полікультурному середовищі. Соціальна ситуація, що склалася, якісно по-новому висуває проблему підготовки педагогічних кадрів, вимагає наукового переосмислення цінностей системи, формування професійної компетентності вчителя, актуалізує пошук оптимальних форм цього процесу в період навчання у вищому закладі освіти.

Необхідність підвищення якості професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови розглядається у контексті проблеми формування професійної компетентності, що досліджувалося науковцями в аспектах: сутності та структурних складових професійної компетентності педагога (А.М. Богуш, В.І. Боднар, Л.Ф. Вашенко, Т.В. Добудько, І.А. Зязюн, А.К. Маркова, Л.М. Мітіна, В.О. Сластьонін та ін.); формування професійної компетентності вчителя в